

ТРИДЕНЬК - REVUE HEBDOMADAIRE - **TRIDEN'**
UKRAINIENNE

Число 32 (390) рік вид. IX. 10 вересня 1933 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 10 вересня 1933 р.

Англійський часопис «Таймс» доносить, що совітська влада виготовлює проєкт «перерозподілу населення» по окремих областях СССР з метою розселити на нових місцях «непокірні елементи» й ослабити ті народи, які не приймають московсько-більшевицької влади й уперто з нею боряться.

Такий проєкт не являється для большевиків чимсь новим. Уже в минулому році з Кубані й Північного Кавказу большевиками було переселено цілі села на північ Росії. З України большевики відправляють весь час потягами десятки тисяч нашого народу, переважно селян, — які не приймають совітської колективізації, — на так звані Соловки та в інші місця — для виконання найтяжчої невільничої праці на лісових розробках, проведенні каналів і т. д., де наші люде масами гинуть від тяжких умов життя й непосильної роботи... А на їх місце чекисти женуть все нові тисячі українців на таку-ж смерть.

Відомо, що свою північну столицю Петро I збудував на українських кістках. Більше двох сот літ пройшло з того часу, а ненаситна азійська потвора все знущається над Україною, і от уже другий раз, як Московщина в основу свого «строительства» кладе благородні кістки нашого народу.

Але, як бачимо, новітнє переселення українців у Московщину викликається не одною тільки потребою робочої сили або бажанням знищити на каторжних роботах найбільш активний елемент.

Большевизм являється чисто московським твором, і большевицька Москва не бачить уже жадного способу заховати своє панування в Україні, — яка не приймає большевицьких ідей, — як тільки не в можливо більшій руїні цілого українського народу, щоби зламати

його відпорність і довести його до такого стану, коли він уже не зможе виявити сильнішого спротиву.

З того бажання московських катів якнайбільше зруйнувати наш народ впливає й організація большевиками страшного голоду, який буквально мільйонами нараховує свої жертви. З бажання обезсилити наш народ виходять і ті нові плани «перерозподілу населення», згідно з якими большевики будуть в міру можливості замінити українське населення в Україні своїм, московським, яке й має підтримувати проти волі українського народу всякі совітські починання.

Заселення України російським елементом большевики провадять уже давно. Скільки вже є на нашій землі «комун», які складаються з росіян — бувших червоноармійців, червоних партизан і т. д.! Як раз так само, як колись московські царі давали своїм генералам і губернаторам маєтки в Україні за те, що вони добре тримали наш край в московських руках, тепер большевики нагороджують цілі свої орди, які плюндрували Україну, добрими шматками української землі. Оселяють большевики цих російських поселенців переважно на східних межах України, в Донецькому басейні, щоб таким чином розрідити там якомога українське населення й зробити з «всесоюзної кочегарки» наскільки можна більше «русский» край.

Насувається на Україну з півночі все темніша хмара. Як в тій козацькій пісні, слова якої говорять: — «наступали на три шляхи москалі на нас», — всіма можливими для неї шляхами й способами наступає Москва на Україну. Москва оголосила українському народові боротьбу не на життя, а на смерть, і Україна зараз переживає, може, один з найтяжчих моментів своєї історії.

І коли розперезаний московський імперіалізм, сьогодні у вигляді комунізму, напружує всі свої сили, щоби просто фізично знищити наш народ і привести до покори одну з головних перешкод на своїй дорозі — Україну, то український народ, — і не тільки на Великій Україні, але скрізь, де він тільки не живе, — щоби устояти мусить виявити під цю хвилину максимум odporности, активности й міцного духа.

Думкою спротиву й боротьби мусить бути обнята кожна одиниця нашого народу й кожний українець в своєму умі і в своєму серці мусить безперестанно носити священне гасло:

— Не дасть! Не дасть!

* * *

9 і 10 вересня с. р. в Букарешті відбувається 6-й конгрес української еміграції в Румунії.

В тяжких умовах збираються наші емігранти в Румунії для наради в справах свого нелегкого життя на чужині і в справах тієї національної роботи, яку вони на терені Румунії переводять ст уже більше десяти років.

Але ще тяжчі умови життя й праці в нашій батьківщині, яку ми мусили залишити після окупації її совітськими ордами.

Там — жах, голод і смерть.

Там навіть українські комуністи, — бачучи всю трагічність положення свого народа й той обман, на який вони далися, коли російські комуністи, йдучи на Україну, щоб легше прибрати її до рук, обіцяли «самоопределение вплоть до отделения», — стріляються на знак спокутування свого гріха перед українським народом, на знак протесту перед цілим світом проти знущань московських большевиків над Україною і як би на пересторогу іншим від дальшого хибного повождення.

На Україні — жах, голод, смерть і — мовчанка під наганом чекіста.

Тим більший обов'язок тому накладає наш край на нас, на тих, що знаходяться на волі.

Тим більше тому мусимо ми розвинути наші зусилля в праці для рідного краю й, не дивлячися ні на що, виявити якнайбільшу активність та напружити всі сили в дальшій тяжкій боротьбі.

І тому редакція «Тризуба», коли оце починається черговий конгрес нашої еміграції в Румунії, бажаючи йому якнайбільшого успіху в його праці, пересилаючи через нього своє привітання всім нашим землякам, що осіли в Румунії, — і засилає разом з тим побажання й надалі так твердо і непохитно стояти на національних позиціях, як вони стояли до цього часу, такої-ж незломности духа й дисциплінованости, якими вони відзначалися дотепер і дальшого ґартовання своїх сил перед, можливо, недалеким новим боем за волю України.

Українська еміґрація, як явище соціяльне

Революція на Сході Європи виявила такі життєві процеси, що під тиском попереднього режиму відбувалися там в самих глибинах народного життя та могли — до революції — виявлятися в формах лише нелегальних. Може, найважливішим та найглибшим з тих процесів було національне самовизначення народів, що входили в склад Російської імперії. Ця остання з своєї природи мала б бути імперією народів, але в дійсності була вона втіленням всебічного імперіалістичного режиму одного з народів, що складав навіть меншість в порівнянні з цілою

масою решти населення різноплеменної держави. Народи Росії, — чи то одразу оружно підбиті, чи в дальшому насильно підпорядковані через зламання договорів, — не зрігалися своїх національних та державних змагань, провадили визвольну боротьбу бою в потаємних формах; по революції вони практично здійснили ті свої національні змагання. Грунт для яких було підготовлено ще в умовах самодержавного режиму.

Зокрема в такій позиції знайшовся народ український. Справу національного самовизначення виявив він у всій широті та допровадив її до останніх логічних вислідів — до утворення незалежної держави. Оскільки був той чин ґрунтовний, свідчить хоча би вже те, що нові чинники, які прийшли на зміну української державности, утвореної в формі Народньої Республіки, примушені були в конституції республіки совітської визнати засаду самовизначення українського народу аж до державного одділення.

В боротьбу за власну національну державність увійшли широкі маси, що в досягненні національно державного ідеала бачили забезпечення своїх нитомих інтересів — і культурних, і економічних, і політичних. То-ж не дивно, що коли під впливом складного комплексу обставин визвольна боротьба дала виследи несприятливі, то виследи ті прийнято як явище тимчасове, і продовження визвольного процесу відбувається не лише на терені України, але і по-за її межами, а саме вигнаннями з української землі — українською еміґрацією.

На тлі подій далекого й близького минулого, по майже п'ятнадцятилітньому існуванню на чужині, українська еміґрація, яко така, вже може бути об'єктом досліду, як явище соціальне, досліду безстороннього, що мав би на цілі з'ясувати ґрунт її повстання, її ідеологічну природу, — себ-то її настрій, змагання й цілі, — та її місце, як чинника соціального, в сучасному житті.

Значна кількість тих елементів, що найбільш активно з'язані були у визвольній боротьбі, — державний апарат, кількадесяттисячна армія, різні громадські та політичні групи, — опинилися на чужині, не тільки в Європі, але і в краях по-за європейських. Уперше в історії зобачив світ еміґрацію — таку численну та разом таку різнородну щодо свого успособлення соціального й політичного, але об'єднану в одній національно-державній ідеї. Серед тої еміґрації бачимо надзвичайну, справді велику, різнородність щодо стану матеріального чи інтелектуального, щодо поглядів громадських чи політичних; бачимо різні таї: звані орієнтації політичні — порядку внутрішнього чи міжнароднього; бачимо поруч з легальним на еміґрації урядом Української Народньої Республіки; кілька спроб утворення ефемерних урядів на ґрунті нездорових настроїв еміґрантських. Але увесь той широкий обсяг громадських та політичних настроїв не виходить за межі однієї спільної ідеї — ідеї української державности, одного загального прагнення — відбудови незалежної української держави.

В цьому українська еміґрація, як і еміґрації інших поневолених народів, глибоко різниться од еміґрації російської — походження московського. Ця остання повилася наслідком певного, в більшій мірі соціального, ніж політичного, а саме комуністичного, режиму: її прагнення не йдуть далі повалення того режиму у внутрішніх рямах нинішньої національної московської держави, бо і нинішній комуністичний уряд, як і попередній, лише в інших формах, береже і національну культуру, і державність московську. Українська-ж еміґрація, завдання якої полягає якраз в обороні своєї національної культури та національної держави, усі інші порахунки внутрішні одкладає до другого дня, коли відновлено буде національно-державні основи існування народу, — ті основи, що без них неможливе нормальне життя — і культурне, і економічне, і соціальне, і політичне. Тому на еміґрації позостаються, не визнаючи нинішнього положення на батьківщині, навіть елементи успособлення комуністичного, бо в умовах комуністичної держави на Сході Європи вони не

бачать здійснення свого, спільного з усією масою емігранції, ідеала незалежної національної держави.

Об'єднана в своїх основних настроях, вся еміграція українська — еміграція політична, хоч би як широка і різнородна була гама її настроїв. Вийшла вона з батьківщини в процесі боротьби, численно більша її частина — навіть із зброєю в руках. Тому політичний характер мають навіть ті її елементи, що безпосереднє не втягнені в політичну акцію. Сама вже по собі позиція їх — позиція визвольної боротьби — надає їй характер п о л і т и ч н и й — в змісті політичного ідеалу національної держави.

Цей момент політичний, що духово зв'язує українську еміграцію з батьківщиною, складає найбільш характеристичну її рису психологічну. Без свідомости того зв'язку вона тратила б ґрунт, перспективу, самий сенс свого існування; вона втратила б своє призначення політичного резонансу свого народу і через те затратилася б, як така, серед закордонного населення, органічно влившись в його масу. Але вже скоро півтора десятиліття українська еміграція твердо заховує свою відрубну позицію; вона не зійшла з свого шляху, хоч були критичні моменти для переоцінки її прагнень, були обставини, що скеровували до найбільшого скептицизму. І таку витривалість духову черпає вона якраз в свідомості свого зв'язку з батьківщиною.

Безпосереднім формам того зв'язку перешкоджає взаємна непереступність кордону. Але й мимо того багато є шляхів, що дають можливість докладно обсервувати життя на рідній землі — на основі тих даних, що можуть бути приступні по-за всякими кордонними перешкодами.

Українська еміграція вважає, що в плані розподілу національних сил вона, як плоть од плоті, кров од крові свого народу, має виконувати ті функції, які український народ не може виконувати на своїй землі. Найперше — функції речника національних змагань перед закордонним світом — політичним, громадським і навіть просто людським, перед тими масами закордонного громадянства, що в умовах демократичного ладу стають основою громадської та політичної акції. Сучасне життя в Україні стало об'єктом уважливого досліді з боку емігранції не лише індивідуального, але й колективного — в численних установах громадських, у високих школах, в наукових організаціях. Наслідком того найрізномірнішої сторони життя України — в її минулому, сучасному, та в перспективах майбутнього — українська еміграція освітлює всебічно в закордонних колах політичних — перед представниками різних урядів та перед скупченням їх в установах Ліги Націй, в закордонних організаціях громадських, в установах наукових, в пресі та у формі виступів публічних.

Надаючи у вислідах визвольної боротьби головне значіння власним силам народу, українська еміграція піддає дослідіма увесь обсяг українського життя не лише для освідомлення чинників закордонних. Еміграційна акція виходить з думки, що на протязі довголітньої чинности комуністичного режиму ціле покоління в Україні виховано в душі того режиму і в одірваності од життя закордонних країв, які виходять з інших засад загально-людської культури. Освітлити під кутом цієї останньої факти життя українського, дати матеріял, що міг би скорегувати та поповнити одіобічні погляди молодшого українського покоління, — це одно з поважніших завдань, яке ставить собі еміграція.

Одночасно провадиться праця поглиблення серед самої емігранції реальних відомостей що-до сучасного українського життя. Організації наукові — високі школи, наукові товариства, інститути піддають дослідженню науковому ті явища та форми життя, що характеризують сучасне становище в Україні. З особливою увагою досліджуються в світлі питомих інтересів української нації чинники економічні, що завше і всюди, а нині особливо, складають саму вісь людського життя; та не залишаються без уваги й інші сторони життя — культурного, соціального, політичного, приймаючи до уваги ті основні зміни, що вже органічно увій-

ши в житті народів. Зокрема по північний режим, його органи та форми не лише теоретично студіюються, — політичне виховання емігрантської маси пристосовується і до потреб практичних. Політичні партії, перенесені за межі своєї землі, не можуть, розуміється, провадити на чужині нормальну політичну працю: але вони поглиблюють свою ідеологію, користуючи з досвіду політичних організацій закордоном. Широю школою громадського виховання стають численні громадські організації, що уособлюють серед еміграційного громадянства ті завдання, які стоять перед громадськими чинниками в певних обставинах.

В трагічній долі історичній українського народу це вже другий масовий ісход з мотивів національно-державних. Перший був перед двома століттями по нещасливій полтавській баталії, що на довгий час вирішила долю України, видаливши за її межі тисячі борців за її державну незалежність — з гетьманом Іваном Мазею на чолі. Аналогічні явища бачимо ще в історії польського народу по збройних повстаннях в минулому столітті. Це ті історичні факти, що фіксують невміруність визвольної ідеї в житті народів, неперервність національно-державних змагань. Але в такому кількістному обсягові історія знає цей факт вперше.

Елементи української еміграції, осівши масово по певних європейських країнах, розсіялися по всьому світі. Вбираючи в себе цінності культурного життя людства, еміграція одіграє поважну роль в національній економії життя українського в якості зв'язкового посередника між широким світом культурного людства та основою масою свого народу; вона лучить основні тіло своєї нації з тими досягненнями світової культури, од яких український народ фактично одірваний. В тій своїй цінності еміграція виходить з думки, що життя не стоїть, що режими міняються, що тому треба бути приготованими до яких би не було можливих в майбутньому політичних пертурбацій; що засадничі позиції еміграції зобов'язує її до певних передбачень, до чуйності тих мудрих дів, що ждали жениха з світильниками повини.

Рівночасно тими шляхами, що про них згадувалося вище, українські еміграційні чинники вводять у свідомість громадянства, серед якого живуть, фактичні відомості про історичну долю та про сучасне положення своєї батьківщини, про свої змагання. Ту ролю, яку виконували на початках відновленої Української Держави дипломатичні місії українські, виконує тепер вся маса української еміграції в її цілому. Коли зваяжити, що на протязі більш двох століть, з огляду на режим, що панував на Україні, ті відомості не доходили в належній повноті до закордонного світу, то вже сама роль світового інформатора досить підкреслює значіння еміграційного чинника.

Те значіння переходить за межі інтересів властиво українських. Вже самі розміри й положення української території та кількість і характер українського населення, економічна роль України, як продуцента й споживача, — все це надає Україні значіння того чинника, унормування життя якого не зачинається без впливу на економічне та політичне заспокоєння Європи. В освітленні того значіння своєї батьківщини й полягає історична роль української еміграції не лише в своєму житті національному, але тако-ж і в міжнародньому, загально-людському.

О. Лотоцький.

Проблеми сучасної політики

3. В передчутті майбутньої катастрофи.

Чому називати цю статтю в «передчутті катастрофи», коли для нас ця катастрофа вже давно настала?

Україна зараз переживає просто таки нелюдське лихо, якесь біблійне нещастя. Мільйони в буквальному розумінні слова засуджені на вмірання. Од голоду й бідуння у людей не стає сили жити... І в голові все брешуть оті жахливі, над-усе страшні слова, які в газеті «Матен» кинула світові українка з Америки, Марта Стьобалова, проста селянка з Поділля, що їздила до рідного села з-за океану до живих, щоб найти там мертвих, щоб почути цей плач дітей: «Хліба, хліба, голодні»... Від цих слів і цього плачу не втічеш нікуди...

Так, для нас катастрофа настала вже давно, але справа ходить не про нас, а про совітський союз та його уряд. Як довго ще протримаються совітські диктатори? — Колись, років дванадцять тому назад, Борис Савінков так пояснював мені, чому всі пророкування (в той час їх не бракувало) про кінець совітів всіх завели: «пророки» базувались на тяжкому, часом дійсно безвихідному становищі совітського царства, і в цьому вони не помилялись: такий стан знищив би кожний другий уряд, крім большевицького. Але останній живе своїм окремим від країни життям і, доки у нього маються матеріальні засоби, він своє існування, хоч часом і злиденне, продовжувати може. — Тоді ще, в 1921-22 роках, таке пояснення могло увялятися оригінальним, тепер стало загальним місцем.

Дійсно, і сучасне катастрофічне виснаження України ще не позбавило уряд московський засобів для свого існування та для утримання апарату Г. П. У. та навіть для утримання Третього Інтернаціоналу: большевицькі методи навіть при найтяжчих обставинах дозволяють витягти з населення такої великої країни певні цінності.

І все-ж щось змінилося. Якесь взаємвідношення між станом країни та її урядом все-ж зберігається, і не дивлючись на паперові триумфи большевицькі провідники не дуже спокійні за своє майбутнє. Погіршення їх становища відбилля і закордоном, але, як це не дивно, на початку це тільки допомогло їм в їх дипломатичній роботі.

Ріжні стадії пережив «капіталістичний світ» у відношенні до совітської Москви. Перспективи торговельні спонукали західних політиків припинити бойкот червоної Москви і старатись налагодити добрі стосунки з СССР. Але разом з тим Москва непокоїла західні держави (особливо колоніальні) пропагандою III Інтернаціоналу.

«І хсчється, і колється» — так можна формулювати ці взаємвідносини. Бажання співпраці з СССР (до якої, вже з принципових мотивів, кликали місцеві комуністи а тако-ж соціалісти та радикали) весь час чергувалляся з цим страхом.

Коли розвиток торгу і меркантильні міркування взагалі мали перевагу в політиці короткозорої «буржуазії», то ніколи не досягли вони такої переваги, як в часи п'ятилітки. Большевики навіть не криючись заявляли в своїх промовах і в своїй пресі, що мусять збудувати свою військову промисловість, мусять стати дужими для боротьби за вищі свої ідеали, за світову революцію... Але перспективи величезних совітських замовлень європейським та американським заводам засліплювали очі міжнароднім капіталістам, що знаходили несподі-

ваний вихід з тяжкої світової кризи, вони і з радістю стали будувати совітські фабрики та кувати для «революційного пролетаріату» збрюк на війну проти себе самих...

Але й острах не зникав... Повійський стан хоч і не вів просто до революції в цих країнах, але незадоволені елементи і на європейському континенті, і особливо в колоніях, можна рахувати мільйонами. Москва через Третій Інтернаціонал, місцеві комуністичні партії і через так званий МОПР могли легко використати цей ґрунт і повести світ до революції.

В близькості її так само вірили в Москві, як про це свідчив колись п. Беседовський, як в певних колах західних і емігрантських вірили в скорий кінець большевизму. Коли одні країни, як Німеччина, з причин, що ми розглядали раніше («Тризуб», ч. 28-9, 6. VIII с. р.) закривали довгі роки свої очі на цю небезпеку, а другі, як Італія, завели у себе такий режим, що жадна комуністична пропаганда їм не страшна, то інші країни, на чолі з Францією, вороже поглядали в бік московський. «Успіхи» п'ятилітки, будівництва військової промисловости робили Москву ще більш небезпечною, і на Заході стали жахатися вже не тільки пропаганди, але й безпосередньої військової загрози з боку совітів.

Всйовничі промови Літвінова, коли він над'їздив до Женеви, його чисто пропагандійний революційний стиль — відштовхував ще більше від совітів європейську буржуазію.

Зі страху їх запрошували на конференції, але коли ми десь виступали проти них, розкриваючи небезпеку совітів для цілого світу, звертаючи увагу на неправду нам заподіяну, нам горяче плескали, стискали руки, хоч далі слів і співчуття звичайно не йшло...

1932-рік був переломним в оцінці большевизму. Несподівано Європа прийшла до висновку, що «не такий страшний чорт, як його малюють»... Реляції різних кореспондентів та інженерів показували, що хоч заводи і збудовано, функціонують вони дуже слабо. Хоч перепродукції завдяки плановості господарства і немає в совітському раю, але зате якість цих продуктів нище середня, а коли ходять про виготовлені там машини, трактори то що, так вони просто псуються через дефекти самого їх виробництва, а ще більше через недбалство та некультурність персоналу, зовсім непристосованого до такої складної техніки.

Один гострий на ум чоловік, що досре знав совітські та спеціально совітські-німецькі відношення, якось сказав: все німці їм набудували, але десь одної «гайки» не пригвинтили і ніхто крім них не знає де тій «гайці» бути належиться. Іншими словами — все в руках німців та їх інженерів, що збудували все «в запас»: «може пригодиться» мовляв, то все це використаємо... Чи так це, чи не так, але скільки разів доносили інженери чужинці, які подовгу працювали десь на заводах, що справи стоять безнадійно, що все якось недороблено і хоч не має там конкуренції між заводами, бо фабрикант там один — держава, але все заїдає бюрократизм і нечувана «волокита» при осягненні

найменших завдань. Буває, що збудують фабрику серед диких місць, але «забувають» своєчасно виготовити під'їзні шляхи і т. д.

Червона армія? Начеб-то і сильна, і організована. Але на Заході дізнались, що її командний склад заслабий, що він не досягає ні в якому разі тої інтелігентности, яка при сучасній складній військовій техніці потрібна. А головне — який дух у цієї армії? Який дух у населення совітського союзу?

Про повне виснаження населення завдяки саме частковому виконанню п'ятилітки і збудованню непотрібних з економічного боку фабрик, говориться досить докладно в мемуарі уряду УНР, поданому на конференції в Лондоні. Над цим та над жахливим хаосом хліборобства в Україні, у зв'язку з колективізацією, говорити не доводиться багато українському читачеві.

Не все, але багато де-чого знають нині закордоном про дійсний стан в ССРСР. Не дивлючись на саму безсоромну похвальбу й активну пропаганду й брехню, цих язв своїх зовсім заховати совіти не в стані.

Вони збідніли. Сама пропаганда III Інтернаціоналу до певної міри стратила на своїй інтенсивності. Було б дуже небезпечним думати, що вона зовсім припинилась, що ця небезпека зникла, але тої напружености їх праці, що була перед рсками, західні люде не помічають.

Не так давно в американській пресі (цитую за «Ділом» No 172) з'явилася звістка, що пояснює, чому тепер можливим є визнання совітів Сполученими Штатами: річ в тім, що тепер їм совіти не страшні. Совітський союз упав на дев'яте місце між державами, що експортують до Сполучених Держав. Його торг з Південною Америкою також став зменшуватися згідно «Юнайтед Прес». На міжнародньому ринкові совітський союз вже не є небезпечним. Ще в 1931 році вивезено звідти 91.710.000 бушлів пшениці, а в наступнім році вже тільки 19.725.000.

Стан худоби в ССРСР протягом останніх трьох років, згідно з американськими інформаціями, зменшився на половину. Цілий вивіз сов. союзу не виносив у 1930 р. 533.731.000 доларів, а в 1931 р. 414.773.000 дол. і нарешті в році 1932 лише 290.400.000 дол. Зате, сподівається американець, збільшення фабрик в ССРСР обіцяє збільшення довозу з-закордону сирівців.

За ці цифри звичайно ми не відповідаємо, хоч вони безперечно цікаві й правдоподібні. Хто знає чи не занадто переменшує журналіст ту небезпеку, яку може ще уявляти ССРСР з погляду «демпінгу», але факт тей, що нині ССРСР не бояться. Цим пояснюється певно, чому в Лондоні совітська пропозиція про пакт «економічної неагресії», що в свій час в Женеві в 1931 р. викликала загальну опозицію, та, згідно з словами самого Літвінова, була похована, — несподівано викликала «горяче» співчуття Польщі та Франції (саме Франція в 1931 р. найгостріше відповідала Літвінову).

Наївні пацифісти попросту радіють миролюбству Літвінова і його манії пактів про ненапад, але реальні політики знають, що це результат повного безсилля совітів. Сам Літвінов про це

знає, і в одному в інтерв'ю говорив, що «не думайте, що ці пакти — наслідок нашої слабости, ні, — це наслідок нашої сили».

Але реальні політики знають, що на Далекому Сході совіти, які ще перед роками одстоювали супроти Китаю російські далекосхідні інтереси, нині у всьому поступаються перед Манжуко та всесильною Японією, яка стоїть за цим державним новотвором. Вже Китайсько-Східня дорога є об'єктом торгу, але одверто трактується і справа переуступки Японії або Манжуко Владивостока, цілого Зеленого Клину та другої половини Сахаліну.

Ми сказали, що ослаблення СРСР на перший час виявляється в значному поліпшенні відношень СРСР з грішним буржуазним світом. Легко зітхнувши, охоче підписують з совітами пакти. На «внутрішні» справи союзу соромливо зачиняють очі: що їх, чужинців, обходить рабство мільйонів людей, або страждання України? З другого боку, підписуючи пакти, приємно лякати один одного, коли не білим відмедем, то принаймні страшною шкірою цього відмедея з вишкиреними, хоч і мертвими, щелепами.

Але і сама Москва, і Європа знають, що на цьому діло не стане. Слабість, попросту безсилля совітів є фактом, який вже вводить в свої розрахунки не одна Японія.

В Європі є забагато труднощів, Європа, і особливо такі її країни, як Німеччина, а далі Італія, потребують виходу, потребують добрих ринків, примінення своєї праці і капіталу.

В той час як шлях до Африки цим країнам закритий, перед ними відкривається перспектива на Сході: Рссія сама себе нищила роками, груша зріє, європейські реалісти не хочуть пропустити моменту, щоб її зірвати.

Плани Німеччини, так як вони виявляються з книжок і декларації Альфреда Розенберга, керівника закордонної політики партії націонал-соціалістів, а властиво і Рейха, досить відомі. Про це несподівано заговорив на самій конференції в Лондоні, в присутності совітської делегації, німецький делегат Гугенберг. Ефект цього виступу був колосальний: всі знали на конгресі про інтимний зв'язок Німеччини і СРСР, про глибоку поінформованість Німеччини в східніх справах. Така заява пролунала в Лондоні, як доказ великого ослаблення СРСР. Німецька делегація взяла самий мемуар назад. Гугенберг з тих чи інших причин перестав вже бути міністром, але заява його не втрачає від того свого значіння. Думки в східніх справах Альфреда Розенберга чи навіть самого Адольфа Гітлера були сформульовані або в публіцистичних творах, або в промовах на внутрішньому форумі, ніколи в офіційній формі.

Але чи ці плани розподілу СРСР цікавлять тільки одну Німеччину? Можемо з певністю сказати, що на протязі весни і навіть літа 1933 р. справа України, її відділення від совітського союзу, трактувалася майже по всіх важливих центрах Європи.

В «Тризубі» (N№ 384-5) одмічалась «кореспонденція з Риму» в

Le Temps, що дуже докладно характеризувала погляди італійських фашистів на українську проблему. Обережний і добре поінформований кореспондент французького офіціозу вказав на велике зацікавлення широких кол фашистської Італії проблемою відділення України, і то як з політичних, так і економічних міркувань. Він вказував на цілу низку італійських статей і брошур, присвячених Україні, але тут же оговорився, що офіційні кола італійські виявляють велику стриманість щодо цієї проблеми, бо вони т и м ч а с о м хочуть зберігати добрі стосунки з Москвою.

Ми знаємо, однак, що складаючи «пакт чотирьох», автор його, п. Мусоліні, цілком виразно одхилив пропозицію англійського прем'єра Макдональда притягти до цього пакту ССРСР. І ми бачимо, що серед тих держав, що були цим пактом занепокоєні, перше місце (після заспокоєння Малої Антанти і Польщі) займала Москва. Цей пакт чотирьох був головною причиною, що викликала таку незвичайну активність Літвінова в Лондоні.

Нині, саме коли ми пишемо ці сторінки, в Римі підписується новий «пакт неагресії» між Італією та Москвою. Пакт дуже подібний до того, що вже існує між Францією та ССРСР. Італійська преса при тому підкреслює, що новий пакт є актом паралельним і рівнозначним з пактом чотирьох...

Як же розуміти цей виступ Італії? Чи треба всі її сучасні слова брати за чисту монету? Чи це зроблено тільки з огляду на т и м ч а с о в у потребу миру з Москвою? Невже можна припустити, що державний муж такої марки, як Мусоліні, далі наслідування політиці Франції нічого вигадати не може? Франція склала пакт, і ми за нею...

Але це занадто елементарна політика для такої людини, як Мусоліні. Цим він перекреслив би все те, що зробив цього року, висунувши себе і свою країну на самий поверх європейського життя.

Чи варто тоді було творити пакт чотирьох і підіймати такий великий галас навколо нього?

Мусоліні вже здсбув собі велике ім'я (без огляду на те чи інше відношення до фашизму), як державний муж, що багато зробив для регенерації Італії. Дальші події покажуть, чи здобуде він собі в історії місце великого мужа Європи.

Для цього він мусить разом з іншими своїми колегами п у с т и т и в р у х п а к т ч о т и р ь о х , довести, що його ідея не була простим невдалим блефом. А коли пакт чотирьох справді почне функціонувати, коли Мусоліні виконає взяту на себе роль арбітра між Францією та Німеччиною, коли ці держави разом з Англією справді захотять встановити порозуміння, тоді їм доведеться повернути свої очі на Схід: без України, без розрішення проблеми Сходу Європи, вони не піднесуть добробуту Європи і не знайдуть жадного вільного поля для економічної компенсації тої-ж Німеччини чи Італії.

Коли Мусоліні здійснить, зреалізує свою ідею пакту чотирьох, опадуть, як цілком нежиттєздатні всі ці ефемериди: пакти італосовітські, як і всі інші пакти з ССРСР. Люде заговорять тоді справжньою мовою.

Як б не була надалі поведінка Мусоліні і доля пакту чотирьох, але й без огляду на ці обставини раз кинута ідея розподілу ССРСР не зникне. Не зникне, бо вона базується на катастрофічному упадкові цілої системи господарства і державності ССРСР, на розумінні реальних відношень в союзі і на розумінні змагань України й інших поневолених народів до незалежності, нарешті, на потребі встановити європейську рівновагу, яка без розршення справи Сходу є неможлива. Коли раніше ліквідація ССРСР уявлялася то у формі війни з нею західніх народів, то у формі внутрішньої революції, тепер являється ще треття перспектива, яка не сьогодні звичайно здійсниться, але за яку не перестануть вже говорити у всіх столицях світу: розподіл ССРСР, розпуск союзу, визволення України.

Українська проблема, проблема незалежності України, після довгих років стала начеб то реальною на порядок денний. Розрахунок ведеться на ступневе ослаблення Москви, на те, що близький вже той час, коли Москві доведеться підлягати спільній волі великих світових держав...

В цей мент і ми мусимо змінити трохи свою тактику. Коли в попередні роки, одстоюючи нашу справу на міжнародньому терені, уряд УНР раз-у-раз нагадував про наше стремління до незалежності, то від довшого часу, може від часів генуезької конференції 1922 р., ми не ставили так руба справи, як тепер, бо це було не на часі. Коли раніше ми говорили про незалежність України і кінець большевизму, тепер уряд в своєму лондонському мемуарі більш конкретно поставив питання про саме знищення совітського союзу, як річ неминучу. Сказати — це значить зробити. Але завдання політика — вміти поставити свою справу в належний спосіб і в належний момент.

Завдання української політики не пропускати жадної нагоди, щоб ставити на порядок денний свою справу. Коли події підуть швидким темпом, такий виступ практично дуже придасться, коли справа затягнеться, цей виступ перед Лондонською конференцією буде все-ж важливим етапом нашої пропаганди.

В той час коли неясно, і більше по кутках, ставиться наша справа, ми твердо й одверто підкреслили, що хочемо відділитися від союзу, хочемо співпрацювати з Європою, але жадною колонією Україна бути не хоче, жадного нового поділу своїх земель український нарід не допустить.

Олександр Шульгин.

Гетьманці скоропадчики та росіяне

Післанець українських гетьманців-легітимістів, то-пак прибічників Павла Скоропадського, молодий Шемет, давно заповідав виготовлення спеціального меморандуму, метою якого було би ознайомлен-

ня румунської громадської опінії з українським національним рухом та з боротьбою України за її державну незалежність.

В органі авересканців «Індрептатеа» (ч. 148, 149 і 150 від 12-14 липня 1933 року) цей меморандум побачив світ.

Короткий зміст його такий: особа бувшого гетьмана Павла Скоропадського в українському національному рухові є персоною найпопулярнішою та авторитетною, а українські монархисти-скоропадчики є організацією найміцнішою і впливовою як на еміграції, так і на теренах України.

Зважаючи на те, що в дійсності справи стоять як раз навпаки, можна було б не звертати найменшої уваги на безнадійні спроби з маленької політичної команди зробити великого політичного слона, коли б скоропадчики обмежилися лише саморекламою і не говорили б, що на Україні користуються великим впливом росіяне (бувши денікінці та врангелівці). Цього не наслідуються говорити навіть російські єдино-неділимці.

Але наведемо текстуально витяг із згаданого меморандуму скоропадчиків, який вони назвали: «Ідеологічний рух серед емігрантів українців»:

«Успіх спроб утворити Українську Державу залежить від того, в якій мірі ці спроби будуть підтримані всім населенням України, серед якого, як відомо, мають великий вплив угруповання, що брали участь в «білому» загально-російському рухові (Денікін, Врангелі) та які відносилися байдуже до української незалежності.

В році 1918-му ці консервативні угруповання підтримували владу гетьмана Павла Скоропадського, який повопився з ними більш лояльно, ніж перейнята шовінізмом інтелігенція, провідником якої був Симон Петлюра. Через це й нині гетьман може розраховувати на підтримку цих консервативних угруповань, на що не може розраховувати група республіканців, а тим більше ліва група».

Москалі в своїй антиукраїнській пропаганді серед чужинців оперували до цього часу головним чином такими аргументами: українці та росіяне — один нарід, а до того-ж українці в масі ніколи не хотіли й не хотять відділятися від Росії. Сепаратизм — це справа купки українських шовіністів, а де-коли до всього цього ще додавалося, що Україну та українців вигадали німці.

Як бачимо з наведеного вище витягу з «меморандуму», ролю московських пропагаторів у Румунії намагаються перебрати на себе гетьманці-скоропадчики, при чому роблять це остільки старанно, що не зупиняються перед перекручуванням та фальшуванням загально відомої правди (очевидячки, розраховуючи на аналіфаетизм чужинця в українських справах).

Таким фальшуванням є твердження, що в Україні мають великий вплив денікінці та врангелівці, а тако-ж і те, що росіяне «байдуже відносилися до української незалежності».

Коли збройну боротьбу денікінців і врангелівців з українсь-

кою національною армією вважати за байдужість, то що-ж тоді називатиметься ворожістю?

Тим часом це не єдині приклади вільного поводження з правдивим станом речей.

Так, твердячи, що найповажнішим політичним угрупованням на еміграції є угруповання українських гетьманців-скоропадчиків, автор меморандуму на друге місце ласково ставить угруповання республікансько-демократичне (на чолі з п. Андрієм Лівичьким — замісником Симона Петлюри, забитого большевицьким агентом у Парижі).

Але й це угруповання, читаємо в меморандумі, не існувало би, коли б його не підтримував польський уряд. Найактивніший елемент республіканців-демократів об'єднався б з українськими монархістами.

Автор меморандуму не каже «з скоропадчиками», але це само собою розуміється, бо по меморандуму виходило б, що всі українські монархісти—скоропадчики. Інших не існує.

«Це принищення, — читаємо текстуально в цьому пропагандистичному «українському» меморандумі, — підтверджується промовама лідера республіканців Андрія Лівичького, опублікованими в парижському офіційному республіканців — «Тризубі», якій висловлює бажання й можливість об'єднання з українськими монархістами».

Гадати над тим, що було б, коли б на вербі росли грушки, коли б цапи доїлися, або коли б Павло Скоропадський був українським самостійником — не доводиться. Це безпредметно. До того-ж, коли признати слушність виразові, що «кожний барон може мати свої фантазії», то чому б тоді й кожному скоропадчикові не мати своїх «припущень».

Але, коли цим припущенням надається форма незаперечних фактів, опублікованих в «Тризубі» (хоч і без подання дат і черги), і особливо тоді, коли те, що надруковано в «Тризубі», є цілковитою протилежністю тому, що так... сміливо твердять монархістичні скоропадчики, то во ім'я правди, доводиться звернутися до першого джерела, до «Тризуба».

В числі від 12-го березня 1933 року, ч. 11, дійсно надруковано «Промову Пана Головного Отамана», в якій текстуально читаємо таке:

«Нарікають часом на Директорію навіть за повстання 1918-го року проти Скоропадського, бо, мовляв, тим повстанням Директорія «зруйнувала Українську Державу». Такі парігання часом можна почути навіть од державників українських, які в свій час самі боролися проти русофільського режиму Скоропадського. За 12 років емігрантських злиднів забули вони, що тим всенароднім повстанням Директорія зміла з української нації ганьбу чужоземно-московського урядування, зліквідувала ганебний замах українських яничарів зробити з незалежної Держави Української звичайну московську провінцію. Коли б не було того повстання, коли б не було потім кривавої боротьби Директорії проти московських большевиків, у всьому світу склалося б вражіння, ніби нація українська на довгі

рови спокійно прийняла і «федерацію» Скоропадського, і «федерацію» III-го Інтернаціоналу.

Час, панове, навчив парешті нас ненавидіти ворогів України і любити чистим братерським чуттям тих українців-патріотів, які заслужили на те почесне ім'я. Нас не багато на еміграції, на жаль, не так багато активних борців за визволення. Мусимо поважати і тих «лівих» патріотів, що в боротьбі за Україну мріють тако-ж про майбутній соціалістичний ідеал, і тих «правих» романтиків-патріотів, що не забули минулої давньої гетьманщини. Не тому ми, державники, мусимо боротися проти совітофілів чи шаповалівців, що вони — ліві, а в першу чергу тому, що вони орієнтуються фактично на єдину Росію, не тому ноборюємо гетьманців, що вони реакціонери, а в першу чергу тому, що їхня ідеологія тягне Україну до «тридесятої монархії Російської».

Ясно і виразно: єдиний фронт українських патріотів — від лівих до правих, тоб-то до українських монархістів включно, проти Росії, а тим самим і проти всіх її спільників.

Оскільки скоропадчики прилюдно маніфестують, що вони, не зважаючи на науку з 1918-го року, не тільки зберегли свою «лояльність» у відношенні до Росії, але, що вони навіть сподіваються прийти до влади в Україні при допомозі тих «консервативних угруповань, що брали участь в загально-російському «білому» рухові», то тлумачити промову Головного Отамана Андрія Лівіцького, як бажання, або навіть як можливість єднання із скоропадчиками — означає свідомо перекручувати і фальшувати правду.

Крім гетьманців-скоропадчиків та республіканців демократів у меморандумі псбіжно згадується ще лише про два українських угруповання на еміграції, а саме — про партію радикал-соціалістів та про націоналістів.

Про них сказано так:

«Серед української еміграції знаходяться ще довійськові рештки партії радикал-соціалістів, але їх мало, і вони не мають політичного значіння.

Окреме місце займає група українських емігрантів з Польщі (Галичина), які називають себе «націоналістами» і метою яких є боротьба з польським режимом у Галичині.

Провідником цієї групи є полковник Коновалець. Будучи організацією місцевого значіння, ця група не має значіння в загальній українській політиці, зв'язаної з сучасною територією совітської України, яку українська політична література називає «Великою Україною».

Яку сцінку дають цьому «меморандумсі» ті румунські політичні есла, для інформування яких його було складено, можна судити по такій характеристиці, котру дав у розмові зі мною один з досконалич знавців української справи: «Автор меморандуму, счевидячки, думає, що румуни нічого не знають про український національно-державний рух».

Після рзшифровання ця делікатна формула мусіла б означити: «Треба цілком не поважати тих, кого ти інформувеш, щоби так наявно ігнорувати факти й реальний стан річей».

Тим часом, в цій саме ваді є й позитивний бік цього меморандума: він може спантеличити лише тих, — тепер уже нечисленних румунів, — які ще й до нині вважають, що українці та росіяне це одне й те-ж, та й то лише тих з них, які поверховно проглянуть цей меморандум, або неувважно його прсчитають.

Бо уважний читач не може не зауважити бодай таких суперечностей в тексті самого меморандуму. З одного боку, там написано:

«В країнах Ацтанти поширені помилкові погляди, які ідентифікують гетьмансько-монархичний рух з німецькою політикою»...

«Цей погляд на рух гетьмана Павла Скоропадського помилковий, бо він не загубив своєї незалежності і не залежить ні від поглядів, ні від планів німецького уряду».

А з другого боку, майже на початку меморандуму сказано таке:

«... Українські монархисти знищили фігльтивне панування демократів, замінивши його авторитетом гетьмана Павла Скоропадського, нащадка останнього гетьмана — суверена України».

Хоч німецьке командування виявило доброзичливість до цієї зміни, все-ж таки воно не дало організувати українську національну армію, бажаючи зберегти для себе вільну руку».

Отже, меморандум стверджує, що в той час, коли б. гетьман Павло Скоропадський був у столиці Української Держави, в Києві, то він лише номінально вважався сувереном України, в дійсності-ж він був полоненим німецького командування, яке мало при ньому вільну руку.

Коли читач меморандуму буде керуватися логикою, то висновки його будуть не на користь п. Скоропадського, якому автор меморандуму так невдало намагається надати ореол українського національного героя, про якого він каже, що він користується авторитетом не тільки серед української еміграції, але й на території України.

Після компетентного признання, що під час гетьманування п. Павла Скоропадського господарем в Україні був не він, а німецьке військове командування, поважно говорити про авторитет П. Скоропадського не доводиться. Це згучить глуфом.

Серед української преси, яка підтримує гетьмансько-монархичний рух, названо в меморандумі такі видання: «Нова Зоря» у Львові, «Західні Вісти» в Едмонтоні (Канада), «Канадійський Фармер» у Вінніпегу, «Українське Слово» в Ужгороді, «Українське Слово» в Харбіні і «Нове Життя» в Буенос-Айресі.

Зважаючи на те що серед цих видань не названо такого поважного українського монархичного місячника як «Дзвони» у Львові, можна зробити висновок, що автор меморандуму свідомо обмежився переліченням лише тих видань, які підтримують тільки гетьманців-скоропадчиків.

Хай в Харбіні, крім «Манджурського Вістника» виходить також і «Українське Слово», а в Буенос Айресі, крім «Нашого Життя»

та «Українського Слєва» (сбидві газети не гетьманського напрямку) виходить ще й «Нове Життя», але не маємо сумніву в тому, що та українська монархична преса і ті монархичні угруповання, яким дорогі інтереси України, а не Росії, рішучо відмежуються від скоропадчини, яка веде виразну антиукраїнську пропаганду серед чужинців.

Дмитро Геродот.

« День матері »*)

В цім році Союз Українок Емігранток у Польщі вперше святкує «День матері».

Почин складання прилюдної пошани жінці-матері, жінці, яка дала нам життя і нас виховала, вийшов з Америки.

Ще перед світовою війною, в році 1910, американка Анна Ярвіс, глибоко вражена невдячним відношенням дітей і суспільства до жінки-матері, піднесла голос за те, щоби прилюдно вшанувати її заслуги перед людством. На цей заклик одгукнулася вся Америка, і по кількох роках на домагання всього суспільства уряд Сполучених Держав Північної Америки визнав «день матері» державним святом. З того часу «день матері» святкує ціла Америка рік-річно 12 травня.

З Америки цей звичай перейшов і до Європи. «День матері» святкують майже всі країни: Німеччина, Чехія, Скандинавські держави, Польща та інші. Святкує цей день і Союз Українок в Галичині.

Значіння цього свята зрозумів увесь культурний світ і, хоч ініціати-ва вийшла від жінки, — тепер цей день святкує все суспільство.

Загально існує думка, що чим вище стоїть культура якого-будь народу, тим більше цей нарід шанує жінку, а особливо жінку-матір. Наш поет Тарас Шевченко, що вийшов з кріпацької родини, ставився з глибокою пошаною та любов'ю до жінки. «Я швидче голову собі розіб'ю об мур, аніж позволю собі образити яку-небудь жінку» (Артист), писав він. Слова ці були написані більш як півстоліття тому, проте вони сміливо можуть бути повчаючими для багатьох сучасних джентльменів.

Погляньмо в минуле і застановімся на наших часах, — чи не заслуговує жінка-мати на велику пошану цілого людства. Пригляньмося до рядової жінки-матері. Праця її є маленька, роля її в творенні суспільного життя непомітна, але коли вдумася, то побачимо, що завдання кожної матері є незвичайно тяжке й відповідальне.

Правда, здебільшого матері у вихованні своїх дітей керуються інстинктом. Сидючи ще при колиці і співаючи мелодій колицанки, мати в мріях своїх снує славне майбуттє для своєї дитини і в напрямку цих мрій старасться виховати її.

Добра мати керує своїх дітей на добре. А добра родина є підставою і силою цілої нації.

Це останнє відчув наш геній Тарас Шевченко і тому з особливим пієтетом ставився до жінки. В творах своїх він багато місця уділяє постаті жінки і виспівує її в ніжних і чулих тонах, як велику страдницю. А такою страдницею є здебільшого жінка-мати. Не буде перебільшенням сказати, що постає матері Шевченко звеличує майже до рівня святої. Можливо, що це неречулене почуття до жінки-матері походить од особистих пере-

---

*) Реферат, виголошений головою Союзу Українок Емігранток у Польщі п. М. Лівидькою на святі «День матері» у Варшаві.

живань. Сирота з самого дитинства, — пост все життя носив в серні своєму образ матері, як святої.

Умів він шанувати жінку-матір і других навчав шанувати її. В творі «Послання» пост казав:

Хто матір забуває,
Того Бог карає.

В другім творі Шевченка знаходимо слідуєчі рядки, що характеризують велику душу поета:

У нашім раї на землі
Нікого кращого немає,
Як тая матір молодая
З своїм дитяточком малим.

І далі в тому-ж вірші читасмо:

Слово «мамо» великеє,
Найкращеє слово.

Прекрасний образ матері-страдниці, матері, що брехала в жертву ціле своє життя для своєї дитини, дає Шевченко в творі «Наймичка».

Мати-наймичка Шевченка є жертвою соціального устрою, жертвою забобонів суспільства. Дівчина, що привела нещлюбну дитину, підкидає її чужим людям, щоби заховати від людей свій сором, уникнути ганебного слова «покрітка», а найголовніше, щоби захистити свою дитину від ще більш ганебного слова «байстрия». За де-який час вона наймається до тих людей і залишається на все життя при своїй дитині. Але нестачи і виховуючи її, вона ніколи не знала того великого щастя, яке є для кожної матері, — почути те великеє, найкращеє слово «мамо».

Коли в сотий раз перечитуємо цю прекрасну поему, завжди однаково захоплюємося надзвичайною самопосягтою «наймички» Шевченка. Вона почувала себе щасливою вже з того, що була коло своєї дитини, що виховала свого сина на здорового і чесного хлопця, але рішуче уникала скромних «гонорів», що могли скомпромітувати її любу дитину. Тільки перед самою смертю не витримала бідна мати і призналася синові, але в найглибшій таємниці від усього світа.

Яскравим доказом вилючного пістету нашого гоніння до матері являються ті місця з його поезій, де він свою Україну, за яку готовий «душу погубить», символізує у величній постаті матері.

В поемі «Розрита могила», звертаючись до рідного краю, пост каже:

Світе тихій, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндрували,
За що, мамо, гинеєш?

І далі, в тій-же поемі Україна виставляється в ролі матері, яка страждає, але її докоряє:

О Богдане, нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Україну.

Ми, українці, можемо пишатися тим, що на святі в честь жінки-матері, немало цитат можемо навести з творів нашого великого вчителя. Той велитень, за патхисним словом якого пішли цілі покоління українських патріотів, мав не тільки всеохоплюючий розум, але й чуте серце. Своєю ніжною душею він розумів кривду, загодіану цілому народові українському, та, може, ще більше розумів і відчував подвійну кривду, що робилася жінці. Проти цієї кривди він боровся все своє життя і заговорив наступним поколінням провадити цю боротьбу.

Масмо багато прикладів і фактів з історії, що підтверджують самовіддану любов матерів і великий їх вплив на своїх дітей.

З стародавніх часів найбільше відома для всіх постать Корнелії, доньки Сципіона Африканського Старшого і дружини Тиберія Гракха, голови демократичної партії в Римі. Коли чоловік Корнелії помер, вона, залишившись вдовою, не вийшла вдруге заміж, а присвятила себе вихованню дітей. Корнелія була освіченою жінкою, цікавилася літературою, брала участь в громадському житті і в цьому-ж дусі виховала своїх двох синів Тиберія і Кайя.

Обидва вони загинули в боротьбі за ліпшу долю свого народу. Корнелія страждала, бо любила безмірно своїх синів, але перенесла мужне цю тяжку втрату, потішаючи себе тим, що її улюблені сини віддали своє життя за найвищий ідеал, за щастя цілого народу.

Другим зразком самовідданої матерньої любови з великим благодотворчим впливом на свого сина-генія була мати Гете — німецького поета.

Цей вплив тривав од дитячих років майже все життя. Мати Гете була товаришкою й порадицею свого великого сина; вона жила його інтересами й підготовляла його, так би мовити, до майбутньої творчості й слави. Оповідаючи синові казки, вона заклала в його душу світову легенду про доктора Фауста, з якої пізніше виріс твір світової слави «Фауст».

Під впливом матері Гете почав писати свої перші твори, бо вона відчула стремління свого сина і провадила його життя до літературної слави, всупереч бажанням суворого батька.

Але коли ввесь світ прямує до того, щоби відзначити заслуги доброї матері, щоби «день матері» зафіксувати, як свято державне, тим більше мусимо констатувати, що далеко не сирізь і далеко не всі матері заслуговують на таку пошану.

Добра мати творить добро, зла мати творить зло. Сам Шевченко, не дивлячись на весь його пієтет до жінки-матері, в листі до брата Варфоломея писав: «Мати всюди не однакова мати. Коли розумна та щира, то й діти вийдуть в люде; а хоч едукована та без розуму, без серця, то й діти виростуть, як ледащо в шинку».

Часто матері творять зло несвідомо; та від цього не легше.

Часто матері люблять своїх дітей, а не вміють їх виховати на добрих громадян; не вміють закласти в їх душі любов до праці на користь свого народу і любови до рідного краю. Жінка мусить ставитись свідомо до своїх обов'язків родинних і в першу чергу вчити своїх дітей любити батьківщину. Чим свідоміше жіноцтво якоїсь країни, тим більше вирає на цьому ціла нація.

Польща має незалежність і визволилась з-під чужоземної влади, бо жінка полька була й національно свідомою і до високої міри патріоткою. Польський парід може з гордістю констатувати, що завдячує своє визволення жінці-матері. Вона вміла виховати воїка, що свідомо йшов на смерть за визволення своєї батьківщини. Вона виховала цілі полонієня революціонерів-борців, що разом з нашими патріотами в минулому жертвенно боролись проти московської окупації, а тепер мають щастя бачити свою власну незалежну державу. Жінки-польки часто навіть одривались од родинних обов'язків і особисто йшли на смерть за визволення рідного краю.

Що-ж можна сказати про ті народи, у яких жінки несвідомі?

Найсумнішим прикладом до останніх літ є Бельгія. Там боролись відважно за свої національні права дві національності: фламандці та валони. Це є, — за висловом Каутського, — два народи, що від тисячі років гостро відокремлені один від одного мовним бар'єром; це — два народи, з яких кожен виявляє сильне національне життя, а разом з тим, мимо сильної ворожнечі, ніяк не можуть одокремитися. В історії боротьби цих двох народів характерним є ставлення фламандського жіноцтва до національної справи. Участь жінки в національних змаганнях фламандців є ще й досі незначною. «Фламандський рух, — пише Бочковський (Боротьба народів за національне визволення) — мало що завдячує фламанд-

ським жінкам. Фламандська жінка до недавня ще комплектувала головню франкільонський фронт (себ-то ворожий до фламандців)». Там-же Бочковський наводить дуже цікавий уступ з промови одного фламандського патріота на засіданні фламандської академії, яка характеризує фламандську жінку.

В цій промові, непом'янувши дотепного гумору, барон А. де Марє д'Атрайке казав: «Хоч як численні наші перемоги, хоч великий шлях вже за нами, проте ми не досягли ще кінцевої мети. Ми добули вже палаци, парламенти, міністерства, ратуші, суди; вся фламандська країна належить нам: лише одна цитаделя, один бастіон, один замок лишається ще тут, якого ми не доткнулися; він не піддається нам та проковує нас: це власна наша хата... В ній стало панувати жінка з її чужою мовою (себ-то французькою), яку вона взяла під свій захист...»

Чи можливий поступ нації з її культурою, коли матірня мова запередується? Чи можуть діти вирости на патріотів своєї батьківщини, коли в родині панує чужа мова, а мати не є свідомо своїх обов'язків? Відповідь на таке запитання може бути тільки негативною.

Нарід, який не має свідомих національно матерів, має багато ренегатів. Яскравим доказом цього твердження є Фландрія. Фламандці давно виборили б собі свої права, коли б не мали численних ренегатів. Це явище можна пояснити тільки тим, що там жінка-мати не тільки не почувала себе фламандською патріоткою, а навпаки — у себе, в своїй хаті, завжди старанно підтримувала звичаї, ворожі своїй нації. Наслідки від цього для національних змагань були фатальні. Серед ренегатів фламандського народу знаходяться такі велитні бельгійської літератури, як поет Ем. Верхарн і письменник Метерлінк. Ем. Верхарн каже про себе, що він «передовсім є бельгійцем». А проте в творах своїх виявляє себе стихійним патріотом своєї батьківщини, себ-то Фландрії.

Що-ж торкається Метерлінка, то він не виявляє навіть стихійного патріотизму, а цілковито зрікається свого народу. Він глузує з рідної мови батьків, пише Бочковський, — і зневажливо ганьбить національно-визвольні змагання свого народу. Про фламандський рух Метерлінк сказав в одному інтерв'ю, уміщеному у паризькому «Figaro», що його провадять купка агітаторів, яким низьке їхнє селянське походження і неповна освіта унеможливили вивчення французької мови. Їх неосвіченість скинулася в ненависть»...

Сини фламандського народу, Ем. Верхарн і Метерлінк, писали свої твори чужою мовою французькою і для культури своєї батьківщини нічого не дали.

Фламандський національний рух, всі його етапи і відношення до нього фламандського жіноцтва нагадують нашу визвольну боротьбу. Можна навести прикру й слушну аналогію в змаганнях цих двох народів.

Українська нація тако-ж мала й має своїх стихійних патріотів, як Гоголь, і так званих малоросів; тако-ж має ренегатів — до цілковитого зречення свого народу і заперечення навіть існування української нації і української мови.

Жінка українська, за винятком одиниць, до недавнього часу не брала жадної участі у визвольній боротьбі і так само, як фламандська жінка взяла під свій захист чужу французьку мову, були випадки, коли часто і в хаті української жінки панувала чужа мова російська.

На тому загальному тлі ще виразніше проступають нечисленні одиниці жінки-патріотки, письменниці, діячки, і ще більшою стас їх заслуга перед рідним краєм і народом.

Українська жінка-мати, щоб приймати ту пошану, яку складас весь світ матері в день її свята, мусить на ту пошану заслужити. На наше щастя, на щастя України — жінка-українка, під натиском національних змагань нашого народу в роках 1918-19-20, виростила на цілу голову. Українські жінки-матері починають розуміти своє призначення, починають розуміти, що підставою нації є жінка-мати, що повне визволення нашої

землі наступить тоді, коли жінка-мати на Україні стане парешті українською патріоткою.

Чому, справді, ми українці не маємо своєї держави і тепер тиняємося на еміграції, а наші брати і сестри терплять муки в московсько-большевицькій ярмі? Чому лицарська армія українська терпіла поразки в боротьбі за визволення рідного краю і не могла закріпити своїх, часом блискучих, перемог? Бо наша молода армія мала в своїх шерехах не мільйон вояків, як треба було сподіватися від сорокамільйонної нації, а лише неовних сто тисяч лицарів, готових на смерть за визволення батьківщини. Бо, на жаль, серед частини нашого воїнства не всі були послідовними патріотами, не всі однаково ненавиділи і червону Москву, і Москву денкинську. І сталося це тому, що змалку нашому юнацтву не було закладено в душу дзерна національного, яке б розквітло в буйний квіт патріотизму і національної гордості. Бо не було кому посіяти цього дзерна, — мати-українка, здебільшого, була національно невідомою.

Та будемо сподіватися, що ці сумні сторінки історії нашої визвольної боротьби минулися. Жінка-українка стала безсумнівною патріоткою.

В часи повосні емансипація жінки пішла широким кроком наперед; феміністичні змагання жінки за рівні права з мушиною досягли успіху майже у всіх країнах світу. Ми, жінки-українки, щиро радіємо і вітаємо цей успіх світового жіноцтва в визволенні жінки з ганебного її становища рабині.

Фемінізм зробив велике діло. Жінка рівноправна, а не раба, жінка освічена й розумна може бути доброю порадицею свого чоловіка, добре виховувати своїх дітей і зробити з них морисних громадян свого народу.

Але підкреслимо, що жінка розумна своє визволення із становища піврабині не зрозуміє в той спосіб, що вона визволилась і від родинних обов'язків; вона не має права заведувати найсвятішого обов'язку, що самою природою для неї призначений. Тим паче про обов'язки родинні повинні дбати жінки народів поневолених, перед якими стоять найсвятіші завдання при визволенні рідного краю.

Будемо вірити, що жінка-українка після всіх страждань, що витерпіла наша нація, стане на височині своїх завдань, виховає наших дітей на патріотів українських, а нашому юнацтву дасть натхнення для боротьби і перемоги.

М. Лівіцька.

---

3 міжнароднього життя.

- Германія й Европа.

Уже з ранньої весни лінії міжнародніх взаємовідносин цілого європейського континенту почали мінятися, закреслюючись під знаком появи Адольфа Гітлера у кермі германської влади. В залежності від симпатій чи антипатій до гакового хреста заломлювались попередні міждержавні погодження й зв'язки, встановлювались нові, переходила перестановка міжнародніх сил та їх угруповань. На сьогодні процес той зазначився цілком наявно, обхоплюючи собою майже всі континентальні держави і ставши одним із могутніших факторів міжнародньої політики. При тому, однак, оті первісні елменти симпатії чи антипатії неначе-то притихли, а натомість з'явилося гостре почуття реальної воєнної небезпеки, джерелом якої стала нова гаєнкрейцерівська Германія та її міжнародня динаміка.

Германські змагання в міжнародній площині відомі всім і про них говорилося на цьому місці. Не Гітлером вони вигадані, не з гаєнкрей-

церами на світ народилися. Вони жили в душі німецького народу, і германські державні мужі задовго до Гітлера говорили про них у себе дома і перед світом. Але про це думалося й говорилося як про бажану й викохану та далеку мрію, яка колись якось може хоч почасти буде зреалізована. Так дивились на ті змагання й міжнародні чинники; рахувались з ними, як з мрією, а для того, аби німців остаточно не зражувати, час од часу де-чим і поступалися.

Адольф Гітлер нічого не видумував, але все сформулював инакше, ніж то було в його попередників. З національно-державними германськими ідеалами він зробив те, що більшовики зробили з загально-соціалістичними, а саме, — викинув увесь програмний мінімум, а на його місце поставив максимум. Те, що було мрією, стало для нього черговим завданням; що відкладалося на неозначений час, мусіло в його руках перетворитися в річ цілком реальну, коли не сьогодні-завтра, то найдалі — завтра. У внутрішній політиці йому, ніби, з тим цілком пошастило: в закордонній він зустрів, як здається, несподівані для нього перешкоди. А втім, наспроти оди його певначей-то зовсім не перелякали, і в цьому лежить ціла причина вказаного вище міжнародного почуття воєнної небезпеки.

Серед міжнародніх змагань Адольфа Гітлера, його таксі рідсєрів і цілого німецького народу, як відомо, головним являється те, що названо було свого часу на цьому місці панів-українським політичним терміном — германська соборність. Явна річ, справа йде про соборність політичну, бо національно-культурна соборність німцями організована історично, і як така, здавна існує без якої будь перешкоди ззовні чи зсередини. Попередники Гітлера межі тій соборності ставили відповідно скромні; вони змагалися до ревізії договорів і до відтворення довоєнних кордонів Германії, — та й то не всіх, бо поступалися на користь Франції Ельзасом і Лотарінгією. Гітлерівська соборна Германія неогрєчно ширша. На його думку, до третьої Германської імперії мають політично ввійти всі німці, що живуть де-будь у Європі. Але то ще не все. Об'єднаний під владою такого хрєста германський народ мусить мати вихід на південний, а особливо — на східний простір. Щоби йому було забезпечено у майбутньому можливість пишшого зростання, могутньої експансії. І досягнуто це має бути не якось і голись, а негайно, зараз-же, на протязі ближчого часу.

Практично, — переведення в життя цієї думки означало б, що до соборної Германії мали б бути прилучені: од Франції — Ельзас і Лотарінгія, од Бельгії — Ейпен і Мальмєді, од Данії — Шлезвіг, од Польщі — коридор та Сілезія, од Чехословаччини — судетські німці та частина Моравії, од Австрії — ціла Австрія, од Італії — півднний Тироль, од Швейцарії — німецькі кантони. Це — перша частина соборности. До другої належить об'єднання Германії (форма не ясна) з Данією, з Скандинавськими державами, з Голандією та північною частиною Бельгії, де живуть народи германського коріння, а далі — з балтійськими лімітрофами, які колись належали німецьким лицарським орденам. Вершню-ж, так мовити, банєю, яка скріпила б цілу соборну будову, має бути мандат на Росію, а почасти й на Балкани, бо живуть там, мовляв, меншевартісні народи, які потребують проводу над собою германського народу вождів.

Що все це - не голі слова й не порожні мрії, видно з того, що робиться в Германії в середині, з чим виступають її представники наоверх. Досить для того, з одного боку, нагадати про відомий виступ германського міністра Гугенберга на Лондонській конференції асо про таксамо відомі подорожі по європейських столицях гітлерівського прибічника Розенберга, партійного референта по закордонних справах, що його бюро являється фактично в Германії свого роду другим неофіційним міністерством закордонних справ, яке, може, подекуди сильніше за те перше, офіційне міністерство. З другого боку, досить вказати на те, яка горячкова, невпинна й невпинна праця йде зараз в Германії в напрямі мілітаризації цілої країни, як її населення, так і індустрії. Мільйони людей переходять там через імпровізовані казарми й табори, готуючись стати ак-

гивними войками; численні заводи й фабрики повним ходом працюють над приготуванням для них необхідного військового постачання. Згідно з підрахунками французької й англійської преси, Германія тепер може першого-ж дня поставити в поле армію в мільйон людей, а за тиждень-два — потроїти її. Аналогічні речі можна сказати й про повітряну флоту, а почасти — й про флоту морську.

Зрозуміла річ, що такого роду германські перспективи викликали у всіх сусідніх і далеких європейських держав глибоке занепокоєння, а за ним і вважане вище гостре почуття реальної воєнної небезпеки. Європейська дипломатія тому за останні місяці прикладає всіх зусиль, щоби так чи інакше, коли не на завжди, то хоч на ближчий період часу оту небезпеку затамувати. Шукали, з одного боку, дипломатичних запорук, з другого — готували ґрунт для нової європейської рівноваги, яка-б стала на місце попередньої, такої несталої, а тому й порушеної. У перній площині звернулися до того, що єдино зараз дипломатії приступне.

до складання нових пактів. Першим і головнішим з них був словутній «пакт чотирьох». Цей пакт, підписаний Англією, Францією, Італією й Германією, ненавчє-то забезпечував Європі десять літ замирення, як про те говоритьс я в одному з його параграфів. А втім, за пактом тим немає жадних санкцій й несила його виявилась невдовзі після його підписання в герmano-австрійському конфлікті. Війни між цими державами формально таки немає, але те, що там зараз діється, трудно назвати якимсь інакше, як війною. Справа така. Германія хоче анексувати Австрію, а Австрія того не хоче. Тоді Германія спрямувала до Австрії силу свого гаквоного хреста, щоби там зробити переворот і поставити у влади гакенкрєйцерів. Усе переходить цілком так, як було у нас в Україні. Працюють в Австрії й воюють з австрійським урядом не Гітлер і не германські гакенкрєйцери, а ніби місцеві люде, означені гаквоним хрестом, — так званій австрійський лєґіон, сформований в Баварії. Одно слово, — наша-ж таки відома Таращанська дивізія...

За пактом чотирьох пішов у слід цілий шерєг нових пактів, — на цей раз уже серед противників Германії. Вони такі: пакт франко-совітський, пакт СССР і Малої Антанти, пакт СССР, Польщі, Румунії та балтійських лімітрофів і нарешті литовсько-совітський пакт. В час, коли пишуться ці рядки, говорять тако-ж багато про можливість ще одного пакту, а саме, Малої Антанти, Угорщини, Австрії, а може й Болгарії. На всі ці пакти можна дивитися, як на підготовання ґрунту нової рівноваги, бо ними, ненавчє-то одривається СССР від Германії й перекидається до антантського табору. Ці пакти не виявили ще себе на практиці й не виказали своєї несили, як то сталось з пактом чотирьох. Але не треба бути пророком, щоб предсказати, що нічого поважного всі вони за собою не потягнуть. Надто вони для того формальні, словесні, надто вже ріжнорманітними інтересами керуються ті, що їх складають, чи ще складатимуть. Гітлера вони мабуть не налякають, а противникам його мало поможуть. А втім, з часом це буде видно яніше, ніж зараз. Бо на сьогодні все оте в току, усе — пронес, усе — динаміка.

* * *

— До старих методів.

Минулого літа міжнародна дипломатія не мала спокою, а одночасно не мала й щастя. Головна її чинність була спрямована на дві великих конференції, учасниками яких були представники майже цілого державно-організованого світу.

Одна з них — Лондонська, економічна й валютна, — праця якої була розрахована на багато місяців, — бо мала вона своєю метою збудувати гатину проти дальшого зросту світової кризи, — збанкрутувала зараз-же на початках своїх і не розійшлася зразу-ж після відкриття ли-

ше тому, що не хотіла, так мовити, соромити перед світом своїх ініціаторів — уряди двох англо-саксонських держав, які з такою помпою її скликали. Тому трохи попрацювала вона лішнво та її одклала дальші свої засідання на неозначений час, тоб-то властиво — назавжди. Промов на тій конференції, як звичайно, було виголошено багато і часом дуже гарних, але наслідків од того не було жадних. Виявилось лише, — у валютній площині, — що частина держав міцно стоїть на золотому підкладі валютної системи, бо золото мають чи хочуть його мати (Франція, Італія, Швейцарія, Голандія то-що); а другі, — хотіли-б стояти на золотому підкладі та поки що не можуть (Англія та інші), або можуть на ньому спиратися та не хочуть (Сполучені Штати). В економічній площині один практичний наслідок, що-правда, залишився. Він такий. Перед конференцією в цілому світі було констатовано, що одною з важливих причин економічної кризи являються надто високі мита, встановлені державами на чужій довозній крам, і говорилось, що конференція мусить вилунути на те, щоби те мито було знижено. Маючи це на увазі, багато держав, щоб було з чого спускати на конференції, на передодні її ще повищили свої митні ставки. Але конференція до митного питання не дійшла, а нові ставки так і залишились надалі. Ради таких наслідків врид чи варто було збирати найбільшу мабуть в історії конференцію.

Про другу конференцію, — Женевську, розбройну, — не раз говорилось свого часу на цьому місці. Вона ще й зараз не закінчила свого існування, хоч невідомо, для чого властиво не закрили її літом остаточно, а одклали до половини майбутнього жовтня. Тому, що вона може дати ті чи інші, але позитивні наслідки, як здається, зараз вже ніхто не вірить, за винятком хіба що лише одного невдалого голови її, англійського соціяліста Гендерсона. Але й він вірить мабуть таки з обов'язку, а не з переконання. Як відомо, розбройна конференція дістала від Ліги Націй велике завдання — закінчити війну, знайти певну формулу сталого миру в світі й у Європі, розброївши до можливого мінімуму всі держави на морі, на суходолі та в повітрі. Світа вона не замирала, морської зброї не зачіпала, а завдання що-до європейського суходолу фактично деформувала в той спосіб, що обеззброїтись мала лише найсильніша в Європі суходольна держава Франція та її союзники, а інші, як Германія та її приятелі, мали дістати право на більше озброєння, ніж вони те зараз мають. І справа стояла так, що це могло перетворитись неначеб-то в реальний факт. Поява Адольфа Гітлера на чолі третьої Германської імперії сплутала однак і перемістила всі чинні колісця розбройної конференції, позбавила її якої будь реальної мети й поставила на порядок дня питання про саме її дальше існування. Усім стало ясно, що вона зараз уже впрост непотрібна. Але соціялістичний її голова з тим же хоче замириться. Використовуючи літню перерву, поїхав він по європейських столицях, аби гальванізувати доручену йому справу, яку, як здається, він вважає своєю персональною. Об'їхав усіх, бачився з усіми, навіть з Адольфом Гітлером (можна обі уявити, з якими фізіономіями балакали вони: член ексекютиви II Інтернаціоналу та вождь гакенкрейцерів!), зробив усім якісь пропозиції, але які були з того наслідки — промовчав, вказавши лише, що пізніше він ще раз об'їде Європу. Що дасть той другий об'їзд, буде видно. --- до половини жовтня чекати зосталося не довго. Делстати напевно з'їдуться в призначений день до Женеви, вислухають реляцію Гендерсона, виголосять відповідні промови й знайдуть той чи інший вихід із становища. Але все оте — лише форма. По суті-ж — розбройна конференція, як здається, настільки завмерла, що воскресити її до життя вже годі.

Лиха доля двох великих конференцій неначеб-то означила собою кінець, чи початок кінця цілого, так мовити, конференційного періоду міжнародної політичної чинності, такого характерного для після-воєнного часу. Думка була, ніби, зовсім гарна. Стались непорозуміння, виникли болючі справи, — треба з'їхатися й зібратись до купи, громадою їх вирішувати. Але практика вказала, що динаміка міжнародного життя не

така проста, як воно здавалося, чи, може буде вірніше сказати, світ ще не став миротворною громадою і не скоро нею буде. Досвід зроблено. Конференцій тих скликалося дуже багато, — Лондонська економічна була, як здається, 56-ою з рахунку; де-які з них переходили гладко, приймали певні рішення, оголошували резолюції й т. и. Але конференційні рішення в більшості залишалися на папері, а життєві процеси йшли по-за ними й через них. Конференційний метод на сьогодні не виправдав себе. Це не означає, явна річ, що конференції зникнуть зовсім з об'р'ю міжнародного життя. Вони скликатимуться час од часу і в майбутньому, як було то і в минулому, але надалі робитимуть це з більшою розвагою, з більшим підготованням і не так часто. Дипломатична чинність самим ходом життя, самим перебігом подій неначе стає на старі досвідчені рейки, повертається з міжнародного форуму конференцій до канцелярії міністерств закордонних справ, од випадкових делегацій переходить до рук сталих посольських установ.

Аналогічний процес переходить зараз і з тою міжнародною установою, яку можна було-б назвати найбільшою і до того ще й сталою конференцією, — тоб-то з Лігою Націй. Вона має за собою всі добрі сторони конференційного методу і всі його лихі сторони. З серед цих останніх найбільша та, що установа ця зродилася наче трохи передчасно, от так, як шоді діти народжуються семимісячними, а тому мусять пережити усі кризи свого зростання далі о інтенсивніше, ніж ті, що народились вчас. Появу Ліги Націй, як відомо, зустріли майже в цілому світі з незвичайним захопленням. Бо була це, так мовити, революційна установа в міжнародному масштабі, установа, яка передбачала далеку світлішу майбутність людської еволюції й давала надію, що ця майбутність зараз же стане реальністю в нашій сучасності. Явна річ, це не могло здійснитися, — так само, як ніколи зразу не здійснюються золоті сні революційного захоплення. Потрібний для того довгий час, великі втрати, тяжкі кризи, кілька людських поколінь, щоб революційні мрії вросли в життя еволюційним, тоб-то єдино твердим порядком. І Ліга Націй дуже скоро стала підупадати в своєму значінні й в своєму авторитеті. За її розквітом і за її занепаданням стежилося весь час на цьому місці й повторювати цього нема рації. Зараз досить вказати, що останніми в часі ударами по авторитеті Ліги Націй були війни між латинськими республіками Америки, а найбільшим — японо-китайський конфлікт, в якому Женевська установа заграла таку жалюгідну роль. З цього властиво часу означилася несила Ліги бути вже на сьогодні тим, чим вона мала-б бути і була у світовій уяві, тоб-то над-державною установою, яка суверенно й могутне вирішує конфлікти між своїми членами й тим прокладає шлях до мирного співжиття народів і держав у цілому світі. З цього-ж часу великі, а за ними й де-які менші держави стали, так мовити, обходити Лігу Націй, вирішувати свої взаємовідносини без неї й по за нею, бо життя на місці не стоїть і чекати навіть на Лігу Націй не може. Разом з тим і відтворилася стара, так мовити, не женевська метода дипломатичних безпосередніх пересправ, окремих угождень, групових і т. и. Ліга Націй зішшла, — мабуть таки це на завжди, а на де-який, хоч і довгий час.

зі становища проводиря міжнародної чинності на роль її регистратора. Роль тако-ж дуже поважна, але не та, про яку гадалися, коли Женевську світову установу закладалося.

Велику роль в цьому переході міжнародної політичної чинності на старі рейки заграла метода так званих пактів, яка виїшла з самої Ліги Націй, але потім повернулася проти неї. Означилося це вже у відомому Пакті Чотирьох, а пізніше, уже минулим літом, особливо виявилось в цілому шеругу пактів, складених на Сході Європи та в середині її. Але ці останні пакти зв'язані не лише з долею тих чи інших методів дипломатичної чинності, а й з гострим зворотом лінії міжнародної політики таких держав, як Німеччина, Франція, Італія, СРСР, група Малої Антанти, група східних лімітрофів і т. и. Тому про них треба говорити окремо.

Observer.

Хроніка.

З життя укр. еміграції.

У Франції

З життя Т-ва був. Вояків Армії УНР у Франції. Постановою останнього конгресу Національної Федерації французьких комбатантів нагороджено гоноровим дипломом голову Т-ва ген. О. Удовиченка.

— Козак Г. Осмачко, що перебуває в Бельгії, прохав своїх бойових товаришів посвідчити, що він був у Зіхловому Поході 1919-1920 р. р. Листи надсилати на адресу секретаря Т-ва був. Вояків Армії УНР у Франції: М. Kovalsky, 42, rue Denfert-Rochereau, Paris 5, FRANCE.

У Польщі

Річні загальні збори відділів У. Ц. К. в Польщі. Костопольський. Збори відбулися 14 травня, на яких обрано нову Управу відділу в складі: інж. Бондарчук Левко — голова, Чопівський Петро — секретар, та Філоненко Олександр — скарбник. Із звіту Управи видно, що протягом минулого року Управа провела бібліотеку. В біжучому році ухвалено заснувати мандрівну бібліотеку для членів в Берестовці та відкрити споживчу кооперативу.

Олександрів - Куявський. Збори відбулися 23 квітня, на яких обрано Управу в складі: сот. Безносюк Іван — голова, підхор. Меналюк Федір — скарбник, і пор. Ситник Яків — секретар. В минулому році заходами Управи відіду святковано день 22 січня — свято державности, 25 травня на козацькій могилі відправлено нарастаса

по Головному Отаманові С. Петлюрі, влаштовано обходження 15-ої річниці повстання української державности, відправлено нарастаса по замордованих в Базарі. Переведено збірку пожертв на Українську Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі. Спроведжено мандрівну бібліотеку з Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Рівненський. Збори відбулися 21 травня й обрали Управу в складі: полк. Литвиненко Іван — голова, п. Дубиновський Андрій — заступник голови, Подлізна Сергій — секретар і Семєнів Василь — скарбник. Збори постановили запропонувати повобраній Управі, щоб в біжучому році вона як хазянка частіше спілила загальні збори еміграції Рівненського району для інформації її як про стан еміграції, так і взагалі про українську справу і про світові події.

Гродненський. Збори відбулися 19 травня, які обібрали Управу відділу в складі: Дорошкевич Дмитро — голова, Войнич Степан — заступник голови і скарбник, Зелено Петро — секретар. Управа відділу в минулому році впорядкувала національні свята та дбала про безробітних, навчання дітей та достачання своїх членів українською пресою.

Сквідельський. Збори відбулися ще 2 січня, на яких обрано Управу в складі: Спільний Тихофій — голова, Зелінський Карло — скарбник і Рівний Василь — секретар. До цього часу в Скіделі не було відділу У. Ц. К., а лишеень представник його, який підтувався про стан еміграції його району.

Гарнівський. Збори відбулися 11 червня, які обрали Управу в такому складі: Савдунський Іван — голова, інж. Василевсь-

вни Микола - заступник голови і секретар, Коморний Петро - скарбник, Присяжнюк Володимир і Крикливець Юхим - члени управи. Відділ цей за виїздом з Гарнова еміграції залишився в дуже маленькому складі і не виявляв активності.

Познанський. З огляду на службове становище звільнено зі становища голови управи відділу, на його прохання полковника інж. Рибалко-Рибальченка Федора і призначено на його місце інж. Гарячого Павла.

Тщев. В районі Тщева організовано групу емігрантів і виначено Головною Управою Х. Ц. К. свого представника п. Кухаря Михайла.

У Відділах Укр. Центр. Комітету. В Августовському. 2 липня відділ відбув надзвичайні загальні збори, на яких подано справоздання управи. З нього виходить, що управа відсвяткувала річницю проголошення 4-го Універсалу, відбула чергові річні збори, переводила акцію допомоги своїм членам, святкувала Шевченкові дні та 7-у річницю смерті Головного Отамана С. Петлюри. Скарбник подав грошовий звіт за минуле півріччя. На закінчення зборів голова відділу п. Ярмак зачитав реферат, з приводу річниці Полтавського бою, на тему: «Обставини й положення внутрішні та зовнішні України перед Полтавським боєм. Полтавський бій, наслідки його та значіння для України».

В Плотичинському. 15 червня тако-ж відбулися надзвичайні загальні збори, на яких заслухано доклад голови п. Федорюка, в якому він з'ясував тяжкий матеріальний стан тамонської колонії з огляду на те, що майже всі члени знаходяться на праці з найменшою оплатою. З приводу цього тимчасові позики членам відділу в сумі 15 зл. ухвалено поррахувати як безповоротну допомогу, а добровільний внесок на потреби відділу зменшити з 1 зл. до 25 гр. Не дивлячись на це, все-ж ухвалено вислати 5 ам. дол. яко колівнику членського

внеску за р. 1933-й на Господарську Академію в Подєбрадах. Крім того, ухвалено провести в життя постанову відносно організування дитячого садка та школи української мови.

Відділ в Іцчині і гурток в Пінському відбули спільну екскурсію в околиці й провели час в обміні думок та згадок про минулу боротьбу за визволення батьківщини з-під чужини цього ярма.

В Ченстохові. На Зелені Свята відслужено панахиду по Головному Отаманові С. Петлюрі та всіх тих, що полягли за Україну. Крім цього відділом було влаштовано Свято Писанки для дітей 17. IV, та Свято Матері 11. VI.

В Югославії

Вечір бандури впорядкувала 15-го серпня с. р. в своєму помешканні Українська Громада в Білгороді. Програму вечера складався з реферату п. П. Пркопюка про бандуру та бандуристів і концертного відділу - три на бандурі бандуристи п. А. Чорного.

Концертний вечір. Українська Громада в Білгороді влаштувала 5-го серпня с. р. свій черговий концертний вечір, що як своїм програмом, так і кількістю гостей належить до найуспішніших. Дуже гарне вражіння на присутніх зробило виконання пісні «Ой ходила дівчина бережком» молодими паншочками Янушківською та Меснянківною, та пісні «Журба» у виконанні ш. Махрова та Удовницького. У виконанні інших точок обширного й цікавого програму брали участь панії Покровська, Плотницька й Заболотя та п. н. Махров, Хришак, Удовницький та К. Цвітанович. Музичною частиною вечера керувала пані М. Колесницьова.

— Вечір пам'яті Лесі Українки. З нагоди 20-тих роковин смерті нашої відомої поетеси й письменниці Лесі Українки, Українська Громада в Білгороді впорядкувала 19-го серпня

с. р. літературний вечір. Реферат про життя й творчість Л. Українки прочитав п. В. Андрієвський, а пані Г. Бабункіна, А. Волощина, паночки З. Гриценівна, Т. Колесниківна та п. П. Махров по мистецькому декламували твори поетеси. Гарний вірш з нагоди 20-их роковин смерті Л. Українки написав і зачитав п. К. Цвітанович. В другій частині програму оркестра Громади виконала українське воєнурі, а хор заспівав декілька пісень. Найбільше враження зробила на присутніх мала паночка Тая Колесниківна широю й артистичною декламацією вірна поетеси «Надія».

В Болгарії

— Перед українською конференцією в Болгарії. 27-го серпня с. р. відбулися загальні збори Української Громади в Софії, предметом обмірковування яких було обрання трьох делегатів на конференцію для заснування української централі в Болгарії, що має обслуговувати всі існуючі в Болгарії українські організації. На делегатів було обрано: голову громади п. Скрипаль і п. п. Парашука та Круницького. Крім того загальні збори, на пропозицію голови Громади, ухвалили влаштувати проводи п. полк. Цибульського, що від'їздить до Польщі.

Проводи відбулися в одній з ресторацій, де була влаштована товариська трапеза для членів Громади й на яку запрошено було п. полк. Цибульського. Було виголошено чимало промов. Голова Громади на прощання вітав полк. Цибульського, яко представника уряду УНР, вливаючи в своє привітання почуття симпатії й прихильності до особи п. полковника. Змістовну промову виголосив п. Парашук, в якій, зазначив, що п. полковник Цибульський стояв твердо й непохитно на своїх позиціях, невпинно простояв вперед по тернистому шляхові політично-громадської праці, тримаючи високо пра-

пор української визвольної ідеї. П. Мишкін о висловив надію, що той духовий зв'язок, що в'язав п. полк. Цибульського з усіми членами Громади, не обірветься, а буде надалі таким-же міцним, яким він був у минулому. П. Тимофіюк, що недавно приїхав з коротького побуту в Польщі, в коротких рисах схарактеризував українське життя на Волині. В заключення підкреслив, що не доводиться завидіти п. полк. Цибульському, бо його чекає на Волині тяжка праця. Широю й теплою була промова п. Маринчина. Слово мали також п. п. Батрак, Палівнич, Романів та ин. Всі бажали п. Цибульському щасливої подорожі й успіху в його майбутній діяльності.

Вовчанський

Голод в Україні.

Один з українських емігрантів у Франції одержав 24.VII б. р. з дому, з України, такого листа:

«Я від тебе посилку одержав у п'ятницю увечері: коли одержав оповістку про те, що вона прийшла, то на понту так біг, що до нею би ніхто не догнав. Як почув той пакет, то був такий радий, що на Великдень таким не був. Дуже тобі й широ дякую: всі тобі дякуємо, що нас підтримав. Такий був радий, що я вже не знав, що з нею робити... У дощці було м'ясо, цукор, мука і крупа, а сала не оказалось. Дуже тобі дякуємо і ще прошу, коли тобі посилка обійшлася дешево, то пришли мені ще хоч з себе старий костюм, ганцелюх і черевки або рухлі свої старі чи патинки, бо щоб ти бачив у чому я хожу, то ти-б не захтів навіть дивитися на мене.

Уже ми розпочали їштва, то може будемо дужчі, а от у що одягтися й взутися, то нема, хоч сьрутися. І напийи, на якій ти там роботі, бо я працюю в колдоспі, одержую 100 грам хліба і миску води або затірки: оце й все. Живу, а як живу, то не витай: остався сам, як палець. Брат Іван їшов з NN і номер просто

на дорозі: лежав цілі сутні на дощі, бо в нас дощі дуже здорові йшли цілий місяць, а зараз гарна погода. Так само й брат Сергій: працював у полі й вмср на ріллі. Не від хвороби, а з голоду, бо повиснажувався так, що ледь ноги волочимо.

Петро й Семен живуть на сто процентів, бо комуністи. Наниши їм, щоб мені допомогли: хоч надії на це не маю, бо вони комуністи й тільки через те ще й живуть, що все грабують і морять нарід.

Мама й Софія го мною: ледь тримаються. З радости аж говорити не могли, як одержали твою посилку. Кажу тобі щиро, ніколи не думав, що в наших краях та люде можуть мерти з голоду. А от тепср сам на власні очі побачив. Та може й самому десь на дорозі ще доведеться вмсрти. Хай тебе Бог хоронить».

Голод в Україні і французька преса.

В минулому числі «Тризуба» було вміщено статтю, в якій було передано оповідання про голод, що зараз панує в Україні, наших земляків з Америки, які побували вдома.

Ті-ж відомості помістила паризька газета Le Matin в номері від 29 серпня, в статті пера п. Сюзани Бертійон. Велика поляга від українців належить п. С. Бертійон, яка в прекрасній великій статті, познайомила більше, як Францію, бо газета Le Matin багато читається й по-за її межами, про страхіття того голоду, який створили большевики в Україні.

На другий день, 30 серпня п. С. Бертійон умістила в тій же газеті другу велику статтю про голод в Україні під великим заголовком «Голод в Україні» й підзаголовком, в якому говорить, що голод большевиками організовано навмисно, щоб зруйнувати український народ, який має тільки ту одну вину, що хоче бути вільним. До цієї статті п. С. Бертійон додає тако-ж ману європейської часитини СССР, на

якій зазначає райони, де зараз найбільший голод. Це як-раз Україна і Північний Кавказ, тоді як в самій Московщині голоду немає. П. С. Бертійон разом з тим згадує про багатства України, приводячи статистичні дані про те, скільки Україна посілає вугля, заліза, цукру, порівнює територію й населення України з Францією й т. д., що тако-ж багато зпричинється до пропаганди української справи взагалі.

Нарешті п. Бертійон наводить відомості про голод в Україні з інших часописів різних країн, які підтверджують оповідання наших американських земляків.

Протестаційне українське віче в Чернівцях проти московських большевиків заборонено.

Українські організації в Буковині призначили на понеділок 28 серпня с. р. велике протестаційне віче проти большевицького терору й московської окупації України, що вимірас від голоду, який організувала в нашій батьківщині московсько-комуністична влада.

Румунська влада була дозволила цю маніфестацію. У призначений день потягнулося на віче до Чернівць до п'ятдесят тисяч українських селян із всієї Буковини. Але, на жаль, поліція, з незрозумілих причин, цій маніфестації солідарности буковинських українців з своїми наддніпрянськими баратами не дала відбутися. Сьрїзь на дорогах, що ведуть до Чернівць, розставлено було поліційні відділи, які завертали людеї додому. Український Народний Дім в Чернівцях також стерегли поліційанти й нічого до нього не пускали. Не дивлячися на це, до міста все-ж проникли великі маси народа, який скупчився в соборі й гололо.

Відслужити панахиду в соборі було заборонено і люде самі прочитали і ороткі молитви й розійшлися. Не відбулося тако-ж і віче. Але сам факт скупчення гололо Чернівць такої маси ук-

раїнської людности все-ж був великою маніфестацією української солідарности.

Український посол до сейму п. Сербинюк і сенатор др Д. Маср-Михальський зложили з цього приводу в румунському міністерстві внутрішніх справ — гострий протест. Разом з тим українські парламентарії передали міністерству меморандум, в якому з'ясовують стан справи та жадають покарання винних в забороні віча й панахиди.

Державний підсекретар п. А. Буалінеску мав пояснити, що заборона панахиди й віча являється свавільним чином місцевої влади, бо міністерство внутрішніх справ заборонило лише похід містом, дозволяючи як віче, так і панахиду.

Числа української чернівецької газети «Час» з 31 серпня й 1 вересня с. р., в яких описувалося про заборону віча й панахиди, було сконфісковано. Крім того, для української преси в Буховині введено тимчасову цензуру.

З трагедії на Дністрі.

Один з українських емігрантів, що був свідком одної з трагедій на Дністрі, в листі своєму, між иншим, пише:

«24-го червня мені довелося бути свідком чергової трагедії на Дністрі. По обіді, коло 6-ї години, з села Брошні хотів перейти до Румунії один старий уже чоловік. Його побачив совіський пограничник і почав стріляти. Але біженець від пограничника був далеченько і цей останній не міг в нього влучити. Тим часом біженець зайшов у воду по пах. Плавати він, очевиднож, не вмів, бо вода почала його крутити. Тоді він почав махати руками, просячи порятунку з румунського берега. Румунські вартові, почувши стрільницю та побачивши безпорадність нещасного втікача з України, впростували до берега. Вони моглиб ще допомогти бідному втікачеві, колиб він був уже бодай на середині річки. Але біженець безсило борюся з течією й тупцював на

місці. Один з большевицьких вартових підбіг майже до берега й з віддалі 100-150 ярків стрілом з готіна поцілив біженцеві прямо в голову. Тільки кашкет поплив у воді, а сам він пішов на дно».

В листі з Атак на Дністрі пише один український емігрант таке:

«В ніч з 8-го на 9-го липня, коло 11-ти годин, на станції Могилів почалася кулеметна стрілянина. Коли стрільщина хвилино ушухала, то звідти було чути жахливий жіночий і диточий вереск. Хоч на Дністрі це майже звичайне явище, у мене аж похололо в середині. Це-ж большевицькі московські гати стріляють по українських дітях та жінках. І дійсно, через пару днів дійшли чути, що в ніч на 9-те липня до Могилева пригнали чергову партію людей, що призначалися на заслання до Сибіру. Коли агенти Г.П.У. почали брутально силою виповхувати людей у вагони, вони почали бунтуватися. Тоді відділ Г. П. У. почав стріляти з кулеметів. Спочатку по верх вагонів, а потім, коли перелякані люди пустилися тікати, то почали стріляти по них.

До самого ранку чекисти загопували забитих, а тих, що переловили позанаковували, як оселдців, у вагони й після півночі відправили в далекую дорогу».

— Бухарештійська газета «Наша Ръчь» (ч. 172) повідомляє:

«Наші (румунські) пограничники знайшли раненого совіського горожанина, який втік з совіського союзу. Коли він трохи прийшов до себе, то оповів, що, рятуючися від голодної смерті, його батьки та він вирішили втікти до Бесарабії.

На совіському березі їх побачив большевицький вартовий і вони почали бігти в різні боки. Він був ранений, але вилупився у воду і добрався до нашого берега. Що до батьків, то ранений не знав про їхню долю.

Через якийсь час з'ясувалося, що в другому місці на румунському боці пограничники за-

тримали батьків пораненого білениця.

Вони знаходяться при Тигінській поліції, а раненого відправили до лікарні».

Не забувайте складати пожертви для рятування тих, хто вирвався з пазурів голодної смерті, хто пророскочив Дністровську смугу смерті і кого можуть перекинути назад в Україну, як що їм не буде забезпечене утримання з боку українських організацій в Румунії. Діамо по-троху, але всі, і ми врятуємо тисячі наших братів. Закладаймо негайно комітети рятування втікачів та організуймо збірки. Пожертви належить досилати на адресу Українського Допомогового Комітету в Румунії, а саме:

COMITETUL UKRAINIAN
Strada Delea-Veche, 45
Bucarest, IV.
ROMANIA.

Заходи москалів на Далекому Сході.

13-го червня с. р. скликали москалі в Шанхаю великий мітинг, на якому вирішено за всяку ціну добиватися ласки у японців в напрямі створення для них з Приморщини та Приамурщини буферної держави, що мала б бути плацдармом для боротьби з большевиками. Забули, розуміється, про те, що на Далекому Сході живе 80 відс. українців і лише 20 відс. москалів. Але японці дуже добре знають «ноздровську» вдачу москалів. Погляд японців й взагалі чужинців на росіянистакій, що це с неоправимі Дон-Кіхоти «сдиної-неділіхої» й так деморалізовані, що не уявляють з себе жатної сили.

Голод в Україні й Ліга Націй.

У відповідь на подання Головної Еміграційної Ради до Ліги Націй в справі голоду на Україні, Генеральний Секретар Ліги Націй повідомив, що він прийняв до відома листа Гол. Емігр. Ради.

— Редакція «Тризуба» просить осіб, які знають адресу п. Грицька Гулі надіслати її до редакції. В редакції маютья листи для п. Гулі.

Зміст.

Нарик. неділя, 10 вересня 1933 року — ст. 1 О. Лотоцький. Українська еміграція, як явище соціальне — ст. 3. Олександр Шулзьгин. Проблеми сучасної політики, 3 — ст. 6. Дмитро Геродот. Гетьманці скоропадчики та росіяне — ст. 12. М. Лівницька. День матері — ст. 17. Observer. З міжнародного життя — ст. 21. Хроніка. З життя української еміграції: У Франції — ст. 26. У Польщі — ст. 26. В Югославії — ст. 27. В Болгарії — ст. 28. Голод в Україні — ст. 28. Голод в Україні і французька преса — ст. 29. Протестаційне українське віче в Чернівцях проти московських большевиків заборонено — ст. 29. З трагедії на Дністрі — ст. 30. Заходи москалів на Далекому Сході — ст. 31.

